

DOI: <https://doi.org/10.15407/mzu2022.31.153>

УДК 061.2[(477)+(495)]: 001.9=1/=9

Владислава Піскіжова

канд. іст. наук, наук. співроб.

Інститут історії України НАН України
01001, Україна, Київ, вул. Михайла Грушевського, 4

E-mail: vsesvit_vid@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1588-0912>

ДО ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ КУЛЬТУРНОЇ (МОВНОЇ) СПАДЩИНИ НАДАЗОВСЬКИХ ГРЕКІВ У НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Метою статті є висвітлення проблеми збереження й популяризації мовної спадщини надазовських греків — урумської і румейської мов, задоволення запиту українських греків із вивчення новогрецької — офіційної мови метрополії представників цієї етнічної спільноти, загальної мовної ситуації у означеному середовищі тощо. Методологія дослідження базується на наукових принципах історизму, об'єктивності та соціального підходу з використанням загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Здійснене наукове дослідження дозволяє стверджувати, що більше, ніж за чверть століття своєї діяльності (починаючи з 1995 р.), завдячуючи підтримці вітчизняних і закордонних урядових і громадських інституцій, Федерація грецьких товариств України наполегливо працювала в напрямку реалізації одного зі своїх основоположних статутних завдань — популяризація/збереження мовної спадщини надазовських греків, задоволення запитів грецької спільноти України з вивчення мови метрополії тощо. Федерація грецьких товариств України намагалася створити сприятливе підґрунтя для їхнього подальшого функціонування, а, отже, збереження. Водночас, запит українських греків на вивчення цих мов до сьогодні залишається незначним, особливо щодо урумської та румейської мов. Аналіз динаміки запиту українських греків на їхнє вивчення свідчить про те, що останніми роками все ж можна спостерігати певне зростання кількості осіб, охочих вивчати саме новогрецьку.

Слід констатувати й те, що нині самотні урумська й румейська мови перебувають на межі свого зникнення, що було зафіксовано 2018 р. в «Атласі мов світу, що перебувають під загрозою» (ЮНЕСКО), дедалі все більше обмежуючись виключно сферою побутового спілкування старшого покоління надазовських греків.

Ключові слова: грецька спільнота України, Федерація грецьких товариств України, мови надазовських греків (урумська й румейська), ново-грецька мова.

Vladyslava Piskizhova

PhD in History, Researcher

Institute of History of Ukraine

the National Academy of Sciences of Ukraine

4, Mykhailo Hrushevskiy Street, Kyiv, 01001, Ukraine

E-mail: vsesvit_vid@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1588-0912>

TOWARDS THE PRESERVATION AND PROMOTION OF THE CULTURAL (LINGUISTIC) HERITAGE OF THE NORTH AZOVIAN GREEKS IN INDEPENDENT UKRAINE

The purpose of the paper is to research the issue of preservation and promotion of the linguistic heritage of the North Azovian Greeks — Urum and Roumean languages, to investigate the request of Ukrainian Greeks to learn Modern Greek, which is the official language of the metropolis of representatives of this ethnic community, as well as to analyze the general linguistic situation in the mentioned environment, etc. The research methodology is based on the scientific principles of historicism, objectivity and social approach using general scientific and special historical methods. The scientific research carried out allows us to state that for more than a quarter of a century of its activity (starting in 1995), thanks to the support of domestic and foreign government and public institutions, the Federation of greek communities of Ukraine worked hard towards the realization of one of its fundamental statutory tasks - popularization/preservation of linguistic heritage of the North Azovian Greeks, meeting the requests of the Greek community of Ukraine to learn the language of the metropolis, etc. The Federation of greek communities of Ukraine tried to create a favorable basis for their further functioning, and, therefore, preservation. At the same time, the request of Ukrainian Greeks to study these languages remains insignificant to this day, especially regarding the Urum and Roumean languages. The analysis of the dynamics of the request of Ukrainian Greeks for their study shows that in recent years, it was possible to observe a certain increase in the number of people willing to study the Modern Greek, and this is quite logical. It should also be noted that the original Urum and Roumean languages are currently on

the verge of extinction, which was recorded in 2018 in the UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger, becoming more and more limited exclusively to the sphere of everyday communication of the older generation of the North Azovian Greeks.

Keywords: *the Greek community of Ukraine, the Federation of greek communities of Ukraine, the languages of the North Azovian Greeks (Urum and Roumean), the Modern Greek Language.*

Збереження культурної спадщини національних меншин належить до найактуальніших проблем державотворення в сучасному світі. На сьогодні в міжнародному правовому полі вже сформовано чіткі орієнтири, що регулюють широке коло дотичних до зазначеної тематики питань, подальша розробка яких не зупиняється. ЮНЕСКО виступає провідною міжнародною інституцією, яка опікується цією проблемою. Не вдаючись до докладного висвітлення історії формування її нормативно-правової бази у цій сфері, все ж варто виокремити низку відповідних ініціатив, запроваджених упродовж останнього десятиліття ХХ та в поточному ХХІ ст. — це «Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин» 1992 р., «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» 1992 р., «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» 2003 р., «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» 2005 р. тощо.

Незалежна Українська держава на конституційному й законодавчому рівні закріпила за усіма своїми громадянами рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права й визнала дискримінацію за національною ознакою злочином. Закон України про національні меншини в Україні від 25 червня 1992 р. експерти ОБСЄ визнали найпрогресивнішим і найдемократичнішим на пострадянському просторі¹. Результати подальшого процесу українського законотворення у сфері етнополітики отримали не менш позитивні відгуки відповідних фахівців, а їхній основний зміст влучно передала професорка-філософ А. Колодій, а саме, що незалежна Україна «з точки зору широти тлумачення меншин (рівня інклюзивності) та низької конфліктогенності відносин з ними може бути зразком для багатьох західних ліберальних демократій, які не бажають відмовитись від старих асиміляціоністських доктрин»².

Сьогодні ж, в умовах війни, яку розпочала Російська Федерація проти України, дослідження широкої проблематики сучасної історії національних спільнот, які проживають на теренах нашої держави, вбачаються надактуальними. Йдеться і про питання збереження їхньої культурної спадщини як невід'ємної складової вітчизняної культури.

У «Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини» наголошується на важливій ролі нематеріальної культурної спадщини «як головного джерела культурного різноманіття й гарантії сталого розвитку»³. Вже наступного року після ухвалення вказаної Конвенції постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2004 р. (№ 1732) була затверджена «Державна програма охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004–2008 роки»⁴, однак, до самої Конвенції Україна приєдналася лише в 2008 р. У вказаній Програмі чітко сформульовані суспільні виклики, які дали поштовх її розробці. Йдеться про те, що «сучасні міграційні процеси спричиняють стирання етнокультурного різноманіття народів, їх колориту та неповторності... Загрозою збереженню нематеріальної культури стало прискорення темпів урбанізації, старіння і зменшення кількості сільського населення, яке є основним носієм і зберігачем народних традицій» тощо.

Усвідомлення актуальності проблеми охорони нематеріальної культурної спадщини національних спільнот спонукало до ухвалення Закону України «Про Концепцію державної етнонаціональної політики України» (2008 р.), покликаною сприяти «загальнонаціональній консолідації Українського народу», «стати орієнтиром для органів державної влади під час розв'язання завдань етнонаціонального розвитку та регулювання міжетнічних відносин, забезпечення конституційних прав людини і громадянина»⁵. До провідних напрямів державної етнополітики в духовно-гуманітарній сфері, визначених Законом, належать: «державна підтримка задоволення національно-культурних потреб української нації та національних меншин, створення умов для збереження та розвитку мови, культури, звичаїв, традицій українського народу та національних меншин, охорона об'єктів їх культурної спадщини на території держави»; «збереження і розвиток мов національних меншин»; «створення в місцях компактного проживання національних меншин умов для виховання, навчання рідною мовою чи її вивчення» тощо⁶.

Проблематика етнічної історії греків на українських теренах широко представлена у працях сучасних вітчизняних науковців — істориків, археологів, етнографів, мовознавців тощо. Переважна більшість напрацьованих фахових істориків належить до ретроспективних досліджень, представлених зокрема і ґрунтовними дисертаціями та монографіями за авторством Н. Терентьєвої, Л. Якубової, В. Томазова, А. Гедьо, Н. Бацак, І. Пономарьової, Є. Чернухіна, М. Араджионі, Л. Білоусової, В. Нікольського, І. Лильо, О. Пилипенка, М. Подгайко, С. Новікової, М. Абдуллаєвої, Ю. Демури, О. Капінус та ін.

Водночас слід констатувати, що пропорційно найменше в сучасній вітчизняній історіографії розроблена проблематика історії грецької спіль-

ноти в умовах незалежної України. Найбільш докладно вона висвітлювалася в кандидатських дисертаціях фахових істориків С. Пахоменка та В. Піскіжової, датованих, відповідно, 2003 та 2006 рр., монографії К. Балабанова й С. Пахоменка 2006 р.⁷ Усі ці праці побачили світ понад п'ятнадцять років тому. Сучасна історія інституціоналізації грецької спільноти України висвітлюється переважно самими її представниками в публіцистичних працях.

У низці наших попередніх розвідок, присвячених сучасній історії українських греків, неодноразово наголошувалось на необхідності таких досліджень у світлі політичних подій 2014 р. — тимчасової окупації Російською Федерацією Автономної Республіки Крим і часткової окупації Донецької області, де розташована значна кількість місць їхнього компактного проживання, що значно вплинуло на становище представників цієї спільноти. Вбачаємо, що наразі ця проблематика потребує ще більшої уваги, адже стало очевидним, що однією з цілей війни, розпочатої Російською Федерацією проти України, стало не просто захоплення, а повне знищення м. Маріуполя разом із його мешканцями, частина яких, а саме 21,9 тис. осіб або 4,3%, мають грецьке походження⁸. Слід зазначити, що це місто завжди було головним осередком національно-культурного життя етнічних греків незалежної Української держави, де розташовувалися їхні провідні громадські інституції, зокрема штаб-квартира Федерації грецьких товариств України.

Українські греки належать до етнічних спільнот середньої величини, оскільки їхня кількість згідно зі Всеукраїнським переписом населення 2001 р., хоча й не долає 100-тисячну межу, однак максимально до неї наближена — це 91,5 тис. осіб, що становить 0,2% усього населення країни⁹. Самі ж представники грецької спільноти не погоджуються з цим показником і наполягають на тому, що їхня кількість значною мірою його перевищує. Цю думку обґрунтував член Еллінського Братства «Енотіта» (м. Київ) О. Рибалко: «За даними грецьких об'єднань, в Україні греків набагато більше, ніж говорить офіційна статистика, — майже 150 тисяч. Таку розбіжність у кількості можна пояснити тим, що греками довгий час вважались тільки ті громадяни, які мали відповідну позначку в так званій «п'ятій графі» радянського паспорту. Під час же всеукраїнського перепису 2001 року національність фіксувалася за самовизначенням респондента. У грецьких товариствах греками вважаються всі, у кого предки були грецького походження — незалежно від того, звідки вони переїхали та чи зберегли своє грецьке прізвище»¹⁰. Зрозуміло, що на сьогодні дані 2001 р. вже є застарілими, а прояснити це питання можливо лише за умови проведення чергового Всеукраїнського перепису населення.

Сучасні греки, як безпосередньо громадяни Грецької республіки, так і представники діаспор інших країн, активно гуртуються навколо справи

збереження та популяризації власних культурних надбань, і в цьому сенсі українська грецька спільнота не є виключенням. Як уже зазначалося, право на національно-культурну самореалізацію національних меншин закріплено законодавством України.

До 1991 р. на українських теренах уже функціонувала досить розгалужена мережа грецьких національно-культурних товариств (регіональних, міських, селищних, сільських), діяльність яких була започаткована у другій половині 1980-х рр. за часів радянської політики перебудови. Переважна їхня більшість входила до складу Республіканського товариства греків України (м. Донецьк), яке 1991 р., із відновленням незалежності України, змінило свою назву на Союз греків України.

У другій половині 1990-х рр. СГУ почав невинно втрачати свої лідерські позиції у національно-культурному русі грецької спільноти. Як наслідок, паралельно з СГУ 1995 р. постало нове всеукраїнське громадське утворення — ФГТУ зі штаб-квартирою в м. Маріуполі Донецької області. Установча конференція зі створення організації відбулася 8–9 квітня 1995 р. (м. Маріуполь). Свідоцтво про реєстрацію ФГТУ за № 674 було видано 28 липня 1995 р.¹¹ Згідно з цим документом основною метою діяльності організації визначено: «об'єднання грецьких громадських товариств для захисту спільних інтересів своїх учасників, сприяння відродженню національної самосвідомості, гідності, духовності, культури, народних традицій, звичаїв греків та розвитку дружніх відносин між народами на основі принципів демократії, рівноправності й поваги національної гідності»¹². У Статуті організації було занотовано, що одним із її основних завдань є «сприяння відродженню і розвитку рідної мови».

Після Установчої конференції ФГТУ було розроблено «Комплексну програму національної освіти Федерації грецьких товариств України на період до 2000 року», затверджену 27 січня 1996 р. засіданням Ради ФГТУ. Основними завданнями програми стали: кадрове та матеріально-технічне забезпечення відповідного навчального процесу, популяризація урумської та румейської мов надазовських греків, а також новогрецької.

Тут варто вдатися до стислого висвітлення суті сучасної мовної ситуації у середовищі надазовських греків. Насамперед слід зазначити, що нинішнє грецьке населення Надазов'я складають нащадки урумів (тюркофони) та румеїв/ромеїв (еллінофони) Кримського півострова, які переселилися сюди у XVIII ст., створюючи громади насамперед на основі мовних ознак.

Нині ареалом побутування урумської мови/говірки є 29 сіл Донецької області, одне село в Запорізькій та м. Маріуполь, а чисельність урумів становить близько 40 тис. осіб¹³. Географія ж застосування румейської мови є значно меншою (Великоновоселківський, Волноваський, Володарський, Мангушський та Старобешівський райони Донецької області)¹⁴.

Слід вказати й на те, що до сьогодні мовознавці не дійшли остаточної згоди з питання: чи можна урумську й румейську класифікувати саме як мови? У дослідженнях сучасних українських учених щодо урумської та румейської вживаються різні терміни: мова, діалект, говірка. В цьому контексті доцільно процитувати Є. Чернухіна: «надазовські (а до того — кримські) діалекти не брали участі у формуванні сучасної новогрецької мови, розвивалися упродовж багатьох століть (як не тисячоліть) далеко від неї, а отже, є таким самим самостійним відгалуженням від давньо-грецьких діалектів або елліністичного койне, як та сама новогрецька. У разі ж використання терміна «говір» стосовно «знаряддя» спілкування в кожному з сіл треба, за такою самою логікою, шукати над ними якийсь діалект, що об'єднує їх, якого, звісна річ, не існує»¹⁵.

Є. Чернухін також висловив деякі зауваження щодо результатів грецьких та російських досліджень мовної ситуації у місцях компактного проживання надазовських греків. По-перше, йдеться про дві заплановані 1994 р. експедиції мовознавців з Університету Аристотеля (м. Салоніки, Грецька Республіка), друга з яких так і не відбулася «через невтішний висновок експертів після опрацювання матеріалів, зібраних у всіх румейських селах». На думку науковців, у Надазов'ї не залишилося природних носіїв діалектів, якщо розглядати справу за академічними стандартами. У передмові до підготовленого науковцями опису «маріупольського діалекту» Х. Симеонідіс зазначив, що відбувається його остаточне згасання «не без підштовхування з боку новогрецької мови»¹⁶. По-друге — про низку експедицій початку 2000-х рр. за участі науковців Санкт-Петербурзького університету (Російська Федерація), результатом яких стала фундаментальна праця «Лингвистическая и этнокультурная ситуация в греческих селах Приазовья. По материалам экспедиций 2001–2004 годов» (2009 р.) за редакцією М. Кісілієра¹⁷. Зокрема, К. Чернухін наголошує на тому, що на відміну від грецьких, російські дослідження описують ситуацію більш оптимістично, адже «більшість діалектів ще продовжують виконувати певні комунікативні функції, а це означає, що коло їхнього використання ще може бути розширене. Але для цього треба створювати особливі, почасти «технічні» й штучні умови, допомагаючи діалектам конкурувати із загальноновживаними мовами (українською та російською)»¹⁸.

У цьому контексті не можна обійти увагою той факт, що 2018 р. до «Атласу мов світу, що перебувають під загрозою» (ЮНЕСКО) було внесено урумську та румейську. Згідно зі шкалою *Levels of endangerment* (рівні небезпеки) урумська мова є тією, що перебуває «безумовно під загрозою», румейська ж — «у серйозній небезпеці».

Свої прогнози щодо подальшого функціонування мов надазовських греків надав відомий учений-еллініст, директор Центру елліністичних

студій та грецької культури імені Андрія Білецького Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка А. Савенко, який, зокрема, зауважив, що «може бути ситуація, коли мови греків України зі статусу загрозованих (*severely endangered*) або навіть тих, що знаходяться на межі вимирання (*critically endangered*), перейдуть до статусу мертвих (*extinct*) згідно зі статусом «Атласу мов світу, що наражаються на загрозу зникнення» ЮНЕСКО. Звуження меж функціонування діалектів, їхнє витискання літературно внормованими мовами є, з одного боку, природним явищем. Цьому сприяє багато чинників: масова освіта, ЗМІ, урбанізація тощо, однак не варто не зважати на досить успішні проекти збереження мов (валлійська, каталонська, ірландська), а також проекти відродження мертвих мов (насамперед, іврит)»¹⁹.

У цьому контексті не можна обійти увагою той факт, що до переліку нематеріальної культурної спадщини Донецької області внесено малоянисольську говірку румейської мови. Примітно, що румейська тут фігурує саме як мова. Водночас у стислому описі малоянисольської говірки як елемента нематеріальної культурної спадщини йдеться: «У 1780 р. на території Нікольського району греки-християни, переселенці з Криму, заснували 2 перших села — Малоянисоль та Чердакли (зараз — Кременівка). Розмовляли румейською мовою, основою якої є давньогрецька мова. Дослідниками цієї мови виділено 6 говірок (діалектів) румейської мови, в т.ч. малоянисольська говірка (Харахлотку глоса)»²⁰. Географією сучасного побутування вказаного елемента визначено кілька сіл Нікольського району — Малоянисоль, Кременівка, Новоянисоль, Касянівка та Кирилівка.

Відразу зазначимо, що давати власну оцінку дилемі «мови чи діалекти?» ми не будемо, оскільки, на нашу думку, її розв'язання є все ж прерогативою мовознавців. З огляду на це, в межах нашого дослідження, ми вживатимемо термін «мова» у сенсі зняття спілкування.

Повертаючись безпосередньо до предмету нашого дослідження, зазначимо, що в 1996 р. зусиллями ФГТУ засновано її офіційний періодичний друкований орган — газету «Еліни України». У реєстраційному свідоцтві КВ1851 від 13 березня 1996 р. зазначено, що газета друкується українською та російською мовами²¹. Дійсно, більшість накладів, що побачили світ із 1996 р. і до сьогодні, надруковано цими двома мовами. Новогрецькою подавались матеріали лише в окремих випусках. У жовтні 2013 р. вийшов друком випуск газети, в якому крім публікацій російською, українською та новогрецькою, близько 10% інформації подано мовами надазовських греків — урумською та румейською. Зазначений випуск було підготовлено в межах виконання культурно-мистецької програми Міністерства освіти і науки України під назвою «Видання

газети Федерації грецьких товариств України «Елліни України» за жовтень 2013 р.» і надруковано накладом 8 тис. примірників²².

У газеті «Елліни України» друкуються твори урумською та румейською мовами вітчизняних літераторів грецького походження минулого й сучасності. Імена тих із них, хто вже пішов із життя (Георгій Костоправ, Антон Шапурма, Леонтій Кир'яков, Донат Патрича та ін.), увічнюються меморіальними дошками пошани, а популяризація їхнього творчого доробку здійснюється зокрема через проведення вечорів пам'яті, видання книг та ін. Анонси таких подій та їхнє висвітлення завжди знаходять своє відображення на сторінках газети. У цьому напрямі досягнуто певних успіхів, багато в чому завдячуючи співпраці з Маріупольським державним гуманітарним університетом, який став головним освітянським осередком українських греків і визнаний «провідним центром духовного відродження греків України»²³.

На базі вказаного освітнього закладу в 2002 р. створено факультет грецької філології і перекладу. Слід зауважити, що Маріупольський державний гуманітарний університет став єдиним закладом вищої освіти на українських теренах із таким факультетом. За даними Вебсайту університету, на зазначеному факультеті «більше ніж 700 студентів протягом 5 років навчання вивчають новогрецьку мову як спеціальність і як іноземну мову»²⁴. Однак немає оприлюднених даних про те, яка саме кількість цих студентів грецького походження.

Викладачі факультету отримували можливість регулярно стажуватися в університетах Грецької Республіки й Республіки Кіпр. Окрім того, на факультеті працювали викладачі — носії новогрецької мови — відражені Міністерством освіти і релігії, культури і спорту Грецької Республіки (Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, Πολιτισμού και Αθλητισμού)²⁵. У 2006 р. на факультеті акредитований Екзаменаційний центр Міністерства освіти і релігії Греції із правом проведення кваліфікаційних іспитів на отримання міжнародного сертифікату з новогрецької мови. 2006 р., за підтримки Фонду «Анастасіос Г. Левендіс» (Республіка Кіпр), тут відкрито унікальну бібліотеку елліністичних студій «Константинос Левендіс», фонд якої станом на 2018 р. уже налічував понад 16 тис. видань²⁶.

Крім Маріупольського державного гуманітарного університету, до підготовки фахівців із новогрецької мови долучилися: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський національний торговельно-економічний університет, Київський національний лінгвістичний університет, Київський славістичний університет, Львівський національний університет імені Івана Франка, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Приазовський державний технічний

університет, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Донецький інститут туристичного бізнесу, Донецький інститут соціальної освіти. Варто наголосити, що ми не маємо точних даних щодо загальної кількості студентів, які вивчають у зазначених освітніх закладах новогрецьку мову, їхньої національної приналежності тощо. Однак, у порівнянні з Маріупольським державним гуманітарним університетом, показники кількості студентів, які опановують такий фах, є значно нижчими. Відомо, наприклад, що в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова щороку новогрецьку мову вивчають близько 50 студентів кафедри міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології, і на це відводиться 10 академічних годин щотижня²⁷.

Не можна обійти увагою і приєднання Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Львівського національного університету імені Івана Франка, Маріупольського державного гуманітарного університету і Одеського національного університету імені І. І. Мечникова до штатної програми університету Аристотеля в Салоніках (*Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*) «Ясон», що діє з 1994 р. у напрямі створення й підтримки елліністичних центрів у 16 східноєвропейських університетах²⁸.

Значно більше офіційної інформації маємо щодо кількості осіб, які вивчають новогрецьку мову в загальноосвітніх навчальних закладах, факультативно або в гуртках. Так, згідно з даними, вміщеними в Четвертій доповіді України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин (2017 р.), зокрема у зведеній таблиці «Відомості про мови навчання в загальноосвітніх навчальних закладах у 2010/2011 навчальному році», вказано, що новогрецьку мову як предмет вивчало 2520 учнів, факультативно або в гуртках — 744²⁹. Водночас зазначено, що у 2014/2015 н.р. цю мову як предмет вивчало 2415 учнів. Однак, «Третя періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» (вересень 2015 р.) повідомляє, що загальна кількість осіб, які вивчали новогрецьку мову у 2014/2015 н.р. становила 2082, зокрема ж, факультативно або в гуртках Донеччини та в м. Києві — 413, у Маріупольському державному університеті — 305 студентів у 35 групах³⁰. Отже, в зазначених документах різняться показники за 2014/2015 н.р.

Відповідно до даних Міністерства культури України за 2017/2018 н.р. і Міністерства освіти і науки України за 2018/2019 н.р., у загальноосвітніх навчальних закладах упродовж 2017/2018 н.р. новогрецьку мову як предмет вивчали 2302 учня (факультативно — 391), у 2018/2019 н.р. — 2399 (факультативно — 671)³¹. Також є відомості за 2017/2018 н.р., згідно

з якими румейську та урумську мови факультативно освоювали по 30–40 учнів кожно³².

Нині сфера вжитку рідних мов надазовських греків усе більше звужується виключно до побутового спілкування, і, попри багатий фольклорний та літературний спадок, більшість сучасних румеїв та урумів не знають власної писемної мови, що суттєво обмежує її застосування³³. Причини такої ситуації докладно пояснив А. Савенко: «[...] більш розвинений науковий та освітній простір метрополій витісняє на маргінес науково-педагогічні процеси, пов'язані з румейською та урумською в Україні [...]. В Україні переважна більшість досліджень та навчальних практик пов'язана з культурною сферою метрополії (переважно, Грецією, та значно меншим чином Кіпром), відтак сферою функціонування літературної новогрецької димотики»³⁴. Водночас він нагадує: «Наразі існує лише підручник з урумської мови, підготовлений М. Смоліною (разом зі словником, упорядкованим О. Гаркавцем) [...]. Існування румейської середньої освіти в період 30-х років із відповідною навчальною літературою дає можливість використовувати вже наявні матеріали, піддавши їх необхідній обробці, уточненню та доопрацюванню для підготовки пілотних підручників румейської. Така робота не може бути виконана без залучення носіїв мови, зокрема, тих фахівців, що мають філологічну освіту, володіють мовою, але проблема відновлення викладання румейської не потрапляла в поле їхніх інтересів»³⁵.

Як повідомляє прес-служба ФГТУ, з метою заохочення греків до освоєння новогрецької, урумської і румейської мов нею «щорічно ведеться робота з відкриття опорних шкіл із вивчення новогрецької мови, у яких, окрім мови, учні мають можливість вивчати історію, культуру, традиції грецького народу»³⁶.

Щороку 9 лютого, в день смерті видатного грецького поета, одного з фундаторів новогрецької мови, автора тексту національного гімну Грецької Республіки і Республіки Кіпр «Гімн свободі» або «Ода свободі» (грецьк. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν) Діонісіоса Соломоса (8.04.1798–9.02.1857) відзначається Всесвітній день грецької мови. У січні 2019 р. ФГТУ спільно з Маріупольським державним гуманітарним університетом з нагоди цього свята проголосили серед учнів 9–11 класів Всеукраїнський конкурс на кращий переклад новогрецькою мовою казок греків Надазов'я, метою якого стала популяризація усної народної творчості греків Надазов'я, розвиток інтересу в молодого покоління до вивчення мовної і культурної спадщини греків України тощо³⁷. Зазначене свято щороку урочисто відзначається в Україні.

У контексті вирішення питання задоволення мовних потреб українських греків здійснюється видавництво творів грецьких літераторів

минулого й сьогодення, серед яких чимало представників грецької спільноти України. За підтримки ФГТУ побачили світ такі видання, як серія книг (російською мовою) «Жизнеописание знаменитых греков Украины», поетична збірка (румейською мовою) Дмитра Папуша «Чир пас тун пату» («Слід на землі») 2008 р., книга Кірікії Хавани «Я серце відкриваю доброті» 2019 р. з творами зокрема й урумською мовою³⁸ та ін.

Отже, популяризація урумської та румейської мов, як культурної спадщини надазовських греків, а також новогрецької — мови метрополії всіх етнічних греків України, належить до пріоритетних напрямків діяльності ФГТУ від самого початку створення цієї організації, що закріплено її Статутом та Програмою. Усі ці мови більшою чи меншою мірою функціонують у сучасному грецькому етнічному середовищі, зокрема завдячуючи зусиллям ФГТУ, фінансовій підтримці з боку урядових та громадських структур України, Грецької Республіки тощо. Більш затребуваною та задіяною серед українських греків є саме новогрецька мова, і це цілком логічно. Ситуація ж з урумською та румейськими мовами перебуває в критичному стані, що зафіксовано «Атласом мов світу, що перебувають під загрозою» (ЮНЕСКО) 2018 р. Водночас значний науковий інтерес становить питання, який саме відсоток сучасних українських греків володіє вказаними мовами? Очевидно, що відповідь на нього можуть дати лише матеріали чергового Всеукраїнського перепису населення.

Насамкінець необхідно сказати про те, що в результаті війни Російської Федерації проти Української держави, яка триває до сьогодні, нападниками було знищено багато культурних цінностей Українського народу (громадян України різних національностей), зокрема тих, якими так пишалася грецька громада. Тільки в м. Маріуполі зазнали руйнації і були пограбовані: Культурний центр ФГТУ, Культурний центр «Меотіда» Маріупольського товариства греків, Грецький медичний центр «Гіппократи», Маріупольський краєзнавчий музей та ін.

¹ Вітман К.М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми. Київ, 2007. С. 124.

² Колодій А. Про поліетнічність України: кількісний та якісний виміри. *Україна: проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство*. Київ, 2003. С. 239–264.

³ Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text

⁴ Державна програма охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини на 2004–2008 рр. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/10479090>

⁵ Закон України Про Концепцію державної етнонаціональної політики України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF2RH00A.html

⁶ Там само.

⁷ Пахоменко С.П. Культурний розвиток грецької спільноти України у другій половині ХХ століття: автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2003. 19 с.; Піскіжова В.В. Національно-культурне життя етнічних греків України (1991–2005): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2006. 25 с.; Балабанов К.В., Пахоменко С.П. Національно-культурне та громадське життя греків України в другій половині ХХ — на початку ХХІ століття. Маріуполь, 2006. 206 с.

⁸ Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етнічні аспекти. Київ, 2004. 558 с.

⁹ Там само.

¹⁰ Грецька діаспора України. URL: <https://gurt.org.ua/interviews>

¹¹ Поточний архів Федерації грецьких товариств України (ПА ФГТУ). Свідоцтво про реєстрацію об'єднання громадян. 1995.

¹² Там само.

¹³ Уруми. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D1%80%D1%83%D0%BC%D0%B8>

¹⁴ Пономарьова І. Аналіз особливостей мовної ситуації при вивченні етнічної історії греків-румеїв Приазов'я. *Етнічна історія народів Європи*. 2004. № 17. С. 40.

¹⁵ Чернухін Є.К. «Мовне питання» греків українського Надазов'я: об'єктивні, суб'єктивні та інші соціокультурні чинники. *Східний світ*, 2018. № 4. С. 104.

¹⁶ Там само. С. 106.

¹⁷ Лингвистическая и этнокультурная ситуация в греческих селах Приазовья. По материалам экспедиций 2001–2004 годов. Отв. ред. М. Л. Кисилиер. Санкт-Петербург, 2009. 443 с.

¹⁸ Чернухін Є.К. «Мовне питання» греків українського Надазов'я: об'єктивні, суб'єктивні та інші соціокультурні чинники. *Східний світ*, 2018. № 4. С. 107.

¹⁹ Савенко А. Мови греків Надазов'я в системі вищої освіти України: виклики, перспективи. *Елліни України*. 2018. № 10 (257).

²⁰ Нематеріальна культурна спадщина Донецької області (регіональний аспект). URL: <https://doumck.wordpress.com/2019/02/15/%EF%BB%BF%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B0-%D0%B4/>

²¹ Федерація грецьких товариств України. URL: <https://clarity-project.info/edr/external-info>

²² Підсумковий висновок виконання культурно-мистецької програми (реалізації проекту, заходу) — видання газети Федерації грецьких товариств України «Елліни України» за жовтень 2013 р. URL: mincult.kmu.gov.ua/mincult_old/publish/article

²³ Маріупольський державний гуманітарний університет. URL: mdu.in.ua

²⁴ Факультет грецької філології. МДУ. URL: www.mdgu.com.ua > ...

²⁵ Там само.

²⁶ Трофименко М.В. Фонд «Анастасіос Г. Левендіс» як інститут публічної дипломатії Республіки Кіпр. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія, політологія*. 2018. Вип. 21. С. 266.

²⁷ Кафедри та інші структурні підрозділи. ОНУ. URL: onu.edu.ua/faculty/fmvps/kafedry-ta-inshi-strukturni-pidrozdyly

²⁸ IASON Programme. URL: <http://www.auth.gr/en/units/8189>

²⁹ Четверта доповідь України про виконання Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин. URL: <https://detector.media/infospace/article/2017-01-31-chetverta-dopovi...>

³⁰ Третя періодична доповідь України про виконання Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Київ, 2015. С. 72.

³¹ Грецька національна меншина в Україні: стан реалізації культурних прав та шляхи удосконалення. URL: niss.gov.ua > *analitichni-materiali* > *grecka-nacionalna-menshina-v-ukraini*

³² Там само.

³³ Пономарьова І. Аналіз особливостей мовної ситуації при вивченні етнічної історії греків-румеїв Приазов'я. *Етнічна історія народів Європи*, 2004. Вип. 17. С. 42.

³⁴ Савенко А. Мови греків Надазов'я в системі вищої освіти України: виклики, перспективи. *Елліни України*. 2018. № 10 (257). С. 11.

³⁵ Там само.

³⁶ Федерація грецьких товариств України — центр розвитку елінізму та толерантних міжнаціональних відносин в Україні, міст дружби і співпраці з історичною батьківщиною та греками зарубіжжя. URL: uagreeks.com

³⁷ Грекова В. Спадщина грецької мови є невичерпним джерелом усіх мов світу. *Елліни України*. 2019. № 02 (260). С. 8–9; Увага! Конкурс на кращий переклад на новогрецьку мову казок греків Надазов'я. URL: uagreeks.com

³⁸ Проценко-Пічаджі О. Я серце відкриваю доброти. *Елліни України*. 2019. № 06 (264). С. 4.

REFERENCES

- Balabanov, K., & Pakhomenko, S. (2006). *Natsional'no-kul'turne ta hromads'ke zhyttia hrekiv Ukrainy u druhij polovyni XX — na pochatku XXI st.* Mariupol' [in Ukrainian].
- Chernukhin, Ye.K. (2018). Movne pytannia hrekiv ukrains'koho Nadazov'ia: ob'iektyvni, sub'iektyvni ta inshi sotsiokul'turni chynnyky. *Skhidnyj svit*, 4 [in Ukrainian].
- Hrekova, V. (2019). Spadschyna hrets'koi movy ie nevycherpnym dzherelom usikh mov svitu. *Ellyny Ukrayny*, № 02 (260) [in Ukrainian].
- Dubova, S.V. (2019). *Hrets'ka natsional'na menshyna v Ukraini: stan realizatsii kul'turnykh prav ta shliakhy udoskonalennia*. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/grecka-nacionalna-menshina-v-ukraini-stan-realizatsii> [in Ukrainian].
- Kolodij, A. (2003). *Pro polietnichnist' Ukrainy: kil'kisnyj ta iakisnyj vymiry. Ukraina: problema identychnosti: liudyna, ekonomika, suspil'stvo*. Kyiv [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro okhoronu nematerial'noi kul'turnoi spadschyny. (2003). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69#Text [in Ukrainian]
- Kysylyer, M.L. (Ed.). (2009). *Lynhvystycheskaia y etnokul'turnaia sytuatsyia v hrechskykh selakh Pryazov'ia. Po materyalam ekspedytsyj 2001–2004 hodov*. Sankt-Peterbur [in Russian].
- Pakhomenko, S.P. (2003). *Kul'turnyj rozvytok hrets'koi spil'noty Ukrainy u druhij polovyni XX stolittia*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pershij Vseukrains'kyj perepys naseleattia: istorychni, metodolohichni, sotsial'ni, ekonomichni, etichni aspekty*. (2004). Kyiv [in Ukrainian].
- Piskizhova, V.V. (2006). *Natsional'no-kul'turne zhyttia etnichnykh hrekiv Ukrainy (1991–2005)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Ponomar'ova, I. (2004). Analiz osoblyvostej movnoi sytuatsii pry vyvchenni etnichnoi istorii hrekiv-romeiv Pryazov'ia. *Etnichna istoriia narodiv Yevropy*, 17 [in Ukrainian].
- Savenko, A. (2018). Movy hrekiv Nadazov'ia v systemi vyschoi osvity Ukrainy: vyklyky, perspektyvy. *Ellyny Ukrayny*, 10 (257) [in Ukrainian].

13. *Tretia periodychna dopovid' Ukrainy pro vykonannia Yevropejs'koi khartii rehional'nykh mov abo mov menshyn.* (2015). Kyiv [in Ukrainian].
14. Trofymenko, M.V. (2018). Fond Anastasios H. Levendis iak instytut publichnoi dyplomatii Respubliky Kyp'r. *Visnyk Mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Serii: Istorii, politolohiia*, 21 [in Ukrainian].
15. Vitman, K.M. (2007). *Etnonatsional'na polityka postsotsialistychnykh krain: modeli, osoblyvosti, problemy.* Kyiv [in Ukrainian].